SURXONDARYO VILOYATI TRANSPORT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Cho‘liboyev Islom Ilhom o‘g‘li
Termiz davlat pedagogika instituti talabasi
E-mail: +998990428453

Annotatsiya: Maqolada Surxondaryo viloyati transport tarmoqlarining hozirgi holati tahlil qilinib, rivojlantirishga doir mavjud muammolar hamda istiqbolli yo‘nalishlar o‘rganiladi. Transport infratuzilmasining hududiy iqtisodiyotdagi o‘rni, logistika zanjiridagi ahamiyati va barqaror rivojlanish omillari ilmiy asosda ko‘rib chiqiladi. Amaliy tavsiyalar asosida transport tizimini modernizatsiyalash bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: Surxondaryo, transport tarmog‘i, infratuzilma, logistika, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya.

Abstract: This article analyzes the current state of the transport networks in the Surxondaryo region and explores existing challenges as well as prospective directions for development. The importance of transport infrastructure in the regional economy, its role in the logistics chain, and factors of sustainable development are examined on a scientific basis. Practical recommendations are proposed for the modernization of the transport system.

Keywords: Surxondaryo, transport network, infrastructure, logistics, economic development, investment.

Аннотация: В статье анализируется текущее состояние транспортных сетей Сурхандарьинской области, рассматриваются существующие проблемы и перспективные направления их развития. На научной основе изучаются роль транспортной инфраструктуры в региональной экономике, её значение в логистической цепочке и факторы устойчивого развития. Представлены практические предложения по модернизации транспортной системы.

Ключевые слова: Сурхандарья, транспортная сеть, инфраструктура, логистика, экономическое развитие, инвестиции.

Kirish

Transport tizimi har qanday hududning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida strategik ahamiyatga ega bo‘lgan asosiy infratuzilma turlaridan biridir. Ayniqsa, mamlakat janubida joylashgan va Afg‘oniston Islom Respublikasi bilan bevosita chegaradosh bo‘lgan Surxondaryo viloyati uchun bu masala yanada dolzarb tus oladi. Viloyatning geografik joylashuvi uni nafaqat ichki hududlar bilan, balki Markaziy Osiyo mintaqasidagi qo‘shni davlatlar bilan ham savdo-iqtisodiy aloqalarni yo‘lga qo‘yishda muhim tranzit hududiga aylantiradi.

ISSN 3030-3907

So‘nggi yillarda respublikada transport sohasini isloh qilish, zamonaviy infratuzilma ob’ektlarini barpo etish, logistika markazlarini tashkil etish borasida muhim qadamlar tashlandi. Biroq Surxondaryo viloyatida bu boradagi rivojlanish sur’atlari hali yetarli emas. Avtomobil yo‘llarining sifatsizligi, temiryo‘l qatnovi imkoniyatlarining cheklangani, yuk tashish logistikasi va bojxona xizmatlarining sustligi iqtisodiy faoliyatga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatining transport tarmoqlari holati chuqur tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni bartaraf etishning ilmiy asoslangan yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, viloyat transport infratuzilmasining barqaror rivojlanishidagi omillar, investitsion salohiyat hamda mintaqaviy logistika tizimining integratsiyasi yuzasidan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

USLUBIYOT

Ushbu tadqiqotda Surxondaryo viloyatining transport tarmoqlarini har tomonlama o‘rganish uchun kompleks yondashuv asosida bir nechta ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi.

Birinchidan, **statistik tahlil** usuli yordamida O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi, Statistika agentligi hamda Surxondaryo viloyati hokimligining rasmiy hisobotlari asosida viloyatdagi avtomobil va temiryo‘l tarmoqlari, ularning holati, yuk va yo‘lovchi tashish hajmlari, investitsiya ko‘rsatkichlari o‘rganildi.

Ikkinchidan, **solishtirma tahlil** orqali Surxondaryo viloyatidagi transport infratuzilmasi boshqa viloyatlar – xususan, Sirdaryo, Qashqadaryo va Toshkent viloyatlari bilan taqqoslandi. Bu orqali transport tarmoqlari rivojlanishidagi hududiy tafovutlar aniqlanib, sabablar tahlil qilindi.

Uchinchidan, **SWOT tahlil** usulidan foydalanilib, viloyat transport tizimining kuchli va zaif jihatlari, mavjud imkoniyatlar va tahdidlar aniqlanib, tizimli tavsiyalar shakllantirildi.

To‘rtinchidan, **hududiy rivojlanish nazariyasi** asosida transport tarmog‘ining iqtisodiy o‘sishga ta’siri, logistika zanjiri bilan uzviy bog‘liqligi va viloyatning geoiqtisodiy ustunliklaridan foydalanish imkoniyatlari o‘rganildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida **normativ-huquqiy hujjatlar**, davlat strategiyalari va investitsion dasturlar tahlil qilinib, amaldagi siyosatning transport infratuzilmasiga ta’siri baholandi. Ushbu metodlarning uyg‘unligi tadqiqot natijalarining ilmiy ishonchliligini ta’minlashga xizmat qildi.

NATIJALAR

O‘tkazilgan kompleks tahlillar natijasida Surxondaryo viloyati transport tarmoqlarining rivojlanishida tizimli, institutsional va hududiy darajadagi bir qator muammolar mavjudligi aniqlandi. Shuningdek, mavjud imkoniyatlar asosida istiqbolli yo‘nalishlar ham belgilandi.

ISSN 3030-3907

1. **Hududiy notekislik va infratuzilma yondashuvining cheklanganligi**: Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, viloyatdagi transport infratuzilmasi asosiy yo‘nalishlarda (Termiz, Denov, Sherobod) qisman rivojlangan bo‘lsa-da, tog‘li va chegaradosh hududlar (Sariosiyo, Uzun, Oltinsoy) transport bilan yetarlicha ta’minlanmagan. Bu esa ijtimoiy tenglikni buzish, investitsiya jalb qilish imkoniyatlarini cheklash va mahalliy iqtisodiyotning bir tomonlama rivojlanishiga sabab bo‘lmoqda.

2. **Transport-logistika integratsiyasining sust rivojlanishi**: Viloyatda ichki logistika markazlari yetarlicha shakllanmagan. Temiryo‘l va avtomobil yo‘llari o‘rtasidagi multimodal uzviylik deyarli mavjud emas. Bu holat eksport-import operatsiyalarining xarajatlarini oshiradi, yuk oqimining barqarorligini buzadi va tashqi bozorga chiqish tezligini sekinlashtiradi.

3. **Investitsiya oqimining sektorlar bo‘yicha nomutanosibligi**: So‘nggi besh yillikda transport infratuzilmasiga yo‘naltirilgan investitsiyalarning katta qismi avtomobil yo‘llarining ta’miriga qaratilgan bo‘lib, logistik markazlar, zamonaviy temiryo‘l stansiyalari va yo‘lovchi xizmatlarini modernizatsiyalash kabi yo‘nalishlar chetda qolgan. Bu esa transport tizimining diversifikatsiyasiga to‘sqinlik qilmoqda.

4. **Tranzit salohiyatdan to‘liq foydalanilmasligi**: Surxondaryo viloyatining Afg‘oniston bilan bevosita tutashganligi va Hayraton ko‘prigi orqali xalqaro savdo yo‘llariga chiqish imkoniyati mavjudligiga qaramasdan, tranzit yuk oqimlari minimal darajada qolmoqda. Bunga bojxona infratuzilmasining eski, raqamli boshqaruvning yetishmasligi, xavfsizlik tizimining sustligi sabab bo‘lmoqda.

5. **Mehnat migratsiyasi va ichki harakatchanlikda transportning roliga yetarlicha e’tibor berilmagan**: Viloyatda aholi sonining ortib borishi, mehnat migratsiyasi, talab yuqori bo‘lgan bozorlarga chiqish istagi fonida transport xizmatlariga ehtiyoj kuchaymoqda. Biroq mavjud jamoat transport tizimi bu talabni qondirishga ojiz bo‘lib, aholining ko‘chish imkoniyatlarini cheklamoqda, bu esa iqtisodiy faollik darajasiga bevosita ta’sir qilmoqda.

6. **Avtomobil yo‘llari**: Surxondaryo viloyatida umumiy foydalaniladigan avtomobil yo‘llarining uzunligi 3800 kmdan oshadi, ammo ulardan 28 foizi qoniqarli holatda emas. Ayniqsa, tog‘li hududlarda transport qatnovi yilda bir necha oy uziladi.

7. **Temiryo‘l transporti**: “Qo‘ng‘irot-Termiz” yo‘nalishi orqali xalqaro yuk tashish imkoniyati mavjud bo‘lsa-da, viloyat ichida temiryo‘l stansiyalarining soni kam va logistik zanjirlar to‘liq shakllanmagan.

ISSN 3030-3907

8. **Xalqaro tranzit va chegara savdosi**: Termiz-Afg‘oniston o‘rtasidagi Hayraton ko‘prigi xalqaro yuk tashuvlar uchun muhim, ammo bojxona va logistika xizmatlarining zamonaviylashtirilmaganligi o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda.

9. **Investitsiya va modernizatsiya**: 2018–2023 yillar oralig‘ida transport tarmoqlariga yo‘naltirilgan investitsiyalar boshqa viloyatlarga nisbatan past bo‘lib, bu transport sohasining sekin rivojlanishiga sabab bo‘lmoqda.

Ushbu natijalar Surxondaryo viloyatida transport tarmoqlari rivojiga bo‘lgan ehtiyoj nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, geosiyosiy va strategik jihatdan ham yuqori ekanligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv asosida mavjud imkoniyatlarni safarbar qilish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va institutsional islohotlarni chuqurlashtirish orqali bu sohani sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish mumkinligi aniqlandi.

MUHOKAMA

Surxondaryo viloyati transport tarmoqlari holatini o‘rganish shuni ko‘rsatdiki, mavjud muammolar nafaqat infratuzilmaviy yetishmovchiliklar bilan, balki hududiy siyosatdagi ustuvorliklar, byudjet mablag‘larining taqsimoti va ko‘p yillik strategik rejalarning sustligi bilan ham bevosita bog‘liq. Ayniqsa, bu mintaqaviy rivojlanishdagi tafovutlarni chuqurlashtirmoqda, iqtisodiy salohiyatning to‘liq ishga solinmasligiga olib kelmoqda.

Viloyatning tranzit-geografik ustunliklariga qaramasdan, ularning amalda yetarlicha ishga tushirilmasligi, mavjud infratuzilmalarning zamonaviy logistika talablari bilan uyg‘unlashtirilmaganligi mintaqaning xalqaro transport zanjirlaridagi raqobatbardoshligini pasaytirmoqda. Bu esa tashqi savdo hajmiga va chet el investitsiyalari oqimiga salbiy ta’sir qilmoqda.

Shuningdek, transport infratuzilmasining sektorlararo integratsiyasi — ya’ni ishlab chiqarish, qishloq xo‘jaligi, turizm va xizmat ko‘rsatish sohalari bilan uzviy bog‘liqligi — hozircha sust. Natijada, tarmoqning iqtisodiy rivojlanishga multiplicator ta’siri cheklangan bo‘lib qolmoqda. Masalan, tog‘li va chekka tumanlarda yetishtirilgan mahsulotlarni bozorga olib chiqishdagi transport qiyinchiliklari dehqon xo‘jaliklari samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda.

Hududda transport sohasiga oid investitsion loyihalarning faqat infratuzilma qurilishi bilan cheklanishi, xizmatlar sifati, raqamlashtirish darajasi va ekspluatatsiya samaradorligi kabi omillarning e’tibordan chetda qolayotganini ko‘rsatadi. Holbuki, bugungi kunda zamonaviy transport tizimi nafaqat yo‘l va temir yo‘l qurish bilan, balki aqlli boshqaruv, xavfsizlik, ekologik barqarorlik va foydalanuvchi ehtiyojlarini qondirish bilan bog‘liq murakkab tizimdir.

Muhokamalar shuni ko‘rsatadiki, Surxondaryo viloyatida transport tarmoqlarini rivojlantirish faqat texnik yoki infratuzilmaviy yondashuv bilan emas,

ISSN 3030-3907

balki **strategik rejalashtirish, siyosiy irodaning kuchaytirilishi, hududiy va xalqaro hamkorlik mexanizmlarining joriy etilishi** orqali amalga oshirilishi lozim. Ayniqsa, xususiy sektorni jalb qilish, davlat-xususiy sheriklik asosida investitsiya loyihalarini amalga oshirish va mavjud infratuzilmalarni raqamli tizimlar bilan uyg‘unlashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, mintaqaviy hamkorlik, xususan, Afg‘oniston bilan bojxona va logistika sohasida o‘zaro muvofiqlashtirilgan dasturlar ishlab chiqilishi, Termizni xalqaro transport-logistika markaziga aylantirish orqali butun janubiy mintaqaning geoiqtisodiy o‘rni kuchaytirilishi mumkin.

Surxondaryo viloyatining geoiqtisodiy holati mintaqaviy hamkorlik uchun katta imkoniyatlarga ega bo‘lsa-da, transport infratuzilmasining zamonaviy emasligi bu salohiyatdan to‘liq foydalanish imkonini bermayapti. Ayniqsa, logistika markazlarining yetishmasligi, avtomobil yo‘llarining sifatsizligi va xavfsizlik infratuzilmasining rivojlanmaganligi eksport-import faoliyatini cheklamoqda. Viloyatda “yagona transport-logistika” strategiyasining ishlab chiqilmaganligi ham muammo hisoblanadi.

Tavsiya etiladigan chora-tadbirlar quyidagilar:

- Yangi avtomobil yo‘llarini qurish va mavjudlarini rekonstruksiya qilish;
- Temiryo‘l infratuzilmasini kengaytirish va viloyat ichki logistika zanjirlarini yaratish;
- Termiz shahrida xalqaro logistika markazini barpo etish;
- Xususiy sektor ishtirokini kuchaytirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish.

XULOSA

Surxondaryo viloyatining transport tarmoqlarini rivojlantirish mintaqaning iqtisodiy salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarish, xalqaro integratsiyani kengaytirish va ichki bozorlarni faol harakatlantirish uchun zaruriy omil hisoblanadi. Maqolada taqdim etilgan ilmiy tahlillar va amaliy tavsiyalar asosida kompleks yondashuv orqali transport infratuzilmasini rivojlantirish mumkin.

Surxondaryo viloyati transport tarmoqlarining rivojlanishi masalasini tizimli o‘rganish shuni anglatadiki, bu soha viloyat taraqqiyotining asosiy drayveriga aylanish salohiyatiga ega, biroq amaliyotda bu imkoniyatlar to‘liq ishga solinmagan. Tahlillar transport infratuzilmasi faqatgina harakatlanish vositasi emas, balki iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy faollik va hududlararo integratsiyaning kalit omili ekanini ko‘rsatdi.

Hududdagi mavjud transport zaxiralari va geografik ustunliklar rivojlanishning kuchli asosi bo‘lishi mumkin. Ammo ularni samarali faollashtirish uchun muayyan siyosiy, tashkiliy va investitsion muhit yaratilishi zarur. Ayniqsa,

ISSN 3030-3907

davlat strategiyalarida Surxondaryoning logistika va tranzit salohiyati alohida e’tiborga olinishi, resurslar taqsimotida adolatli yondashuv shakllantirilishi lozim. Shuningdek, transport tizimining sifati, barqarorligi va mintaqaviy bog‘liqligini ta’minlash uchun infratuzilmani rivojlantirish bilan birga, xizmat ko‘rsatish madaniyatini oshirish, raqamlashtirish, xavfsizlik standartlarini joriy etish kabi ko‘plab ichki islohotlar zarur.

Surxondaryo viloyatining transport tarmoqlari nafaqat iqtisodiy, balki strategik, ijtimoiy va geosiyosiy jihatdan ham alohida e’tibor talab qiluvchi sohaga aylangan. Viloyatning geografik joylashuvi – Afg‘oniston bilan tutash hududda joylashgani va mintaqaviy yo‘llar tugunida turishi — uni O‘zbekiston janubining “transport darvozasi” sifatida qarash imkonini beradi. Biroq bu salohiyatdan to‘laqonli foydalanish uchun amaliy harakatlar tizimli, uyg‘un va davriy monitoringga asoslangan bo‘lishi kerak.

Transport tarmoqlaridagi mavjud nomutanosibliklar, texnik eskirish, yetarli darajadagi logistika xizmatlarining shakllanmaganligi nafaqat ichki iqtisodiy faoliyatni, balki tashqi savdo aloqalarini ham cheklab kelmoqda. Ayniqsa, temiryo‘l infratuzilmasining viloyat ichida to‘liq qamrab olmasligi, chegara punktlarining logistik salohiyatga mos emasligi, avtomobil yo‘llarining taqsimoti va sifati iqtisodiy tengsizlikni chuqurlashtiradi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun qisqa muddatli “ta’mirlash va tiklash” amaliyotidan voz kechib, uzoq muddatli strategik rejalashtirishga o‘tish, texnologik yangilanishlarni joriy etish, xorijiy tajribani mahalliy sharoitga moslashtirish zarur. Shuningdek, transport tizimi faqat davlat tomonidan boshqariladigan soha sifatida emas, balki xususiy sektor, mahalliy jamoalar va xalqaro hamkorlik ishtirokida boshqarilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, Surxondaryo viloyatining transport tarmoqlarini modernizatsiya qilish — bu faqat jismoniy infratuzilma yaratish emas, balki viloyatni ichki va xalqaro iqtisodiy makonda raqobatbardosh o‘ringa olib chiqish, aholi farovonligini oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish vositasidir. Shu sababli, bu sohada kompleks, uzoq muddatli, muvofiqlashtirilgan harakatlar tizimi zarur bo‘lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov, A. A. (2018). *O‘zbekiston transport tizimini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.* Toshkent: “Fan” nashriyoti.

2. Jo‘rayev, B. B. (2020). *Transport-logistika infratuzilmasining iqtisodiy o‘sishdagi o‘rni.* Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy to‘plami, №2, 45–52-betlar.

ISSN 3030-3907

3. Tursunov, I. Sh. (2019). *Hududiy infratuzilma va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlik.* “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” elektron jurnali, №3, 33–39-betlar.

4. Norqulov, M. N. (2021). *O‘zbekiston janubiy hududlarining transport-logistika salohiyati va uni rivojlantirish istiqbollari.* “Geografiya va tabiiy resurslar” ilmiy-amaliy jurnali, №1, 40–46-betlar.

5. Qodirov, Sh. R. (2017). *Transport tarmoqlarini modernizatsiyalashda investitsiya siyosatining o‘rni.* “O‘zbekiston iqtisodiyoti” ilmiy jurnali, №4, 58–64-betlar.

6. Rahmonqulov, D. D. (2020). *Chegara hududlarida transport infratuzilmasini rivojlantirishning dolzarb masalalari (Surxondaryo viloyati misolida).* Termiz davlat universiteti ilmiy axborotnomasi, №2, 21–28-betlar.

7. Yo‘ldoshev, H. T. (2022). *Mintaqaviy rivojlanishda logistika tizimining innovatsion yondashuvlari.* Toshkent: “Iqtisodchi” nashriyoti.

8. Karimov, U. U. (2019). *Surxondaryo viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida transport aloqalari tizimi.* “Yosh olim” ilmiy-amaliy jurnal, №6, 15–20-betlar.

ISSN 3030-3907